

JOURNAL OF TURKISH STUDIES

TÜRKLUK BİLGİSİ ARAŞTIRMALARI

CİLT 31/I

2007

Yayınlayanlar

Cemal KAFADAR • Gönül A. TEKİN

ŞİNASİ TEKİN
HATIRA SAYISI

I

Yayına Hazırlayanlar

Yücel DAĞLI - Yorgos DEDES - Selim S. KURU

Harvard Üniversitesi

Yakındoğu Dilleri ve Medeniyetleri Bölümünde yayınlanmıştır

2007

KALEMDEN KILICA: KOCA RÂGİB PAŞA'NIN OSMANLI BÜROKRASISİNDE YÜKSELİŞİ

Erhan AFYONCU*

Osmanlı tarihinin en meşhur ve muktedir devlet adamlarından şair ve müverrih Koca Râgîb Paşa bürokrasının en alt kademesinden başlayarak, yavaş yavaş devlet basamaklarını çıkmıştı. Yıllarca defterhâne-i âmirede şâkird ve kâtib olarak çalışmış, İran seferleri sırasında uzun süre cephede kâtib ve bürokrat olarak hizmet etmiş, devletlerarası birçok görüşmeye katılmış, çeşitli bürokratlıklarda ve valiliklerde bulunduktan sonra sadrazam olmuştu. Başarılı bir devlet adamı olmasının en önemli sebebi buydu.

1110 (1698/1699)'da¹ İstanbul'da doğan Mehmed Râgîb, defterhane kâtibi Şevki Mehmed Efendi'nin oğlu idi.² Osmanlı arşiv vesikalarında "Orta boylu, elâ gözlü ve açık kaşlı" şeklinde tarif edilir.³

Osmanlı İmparatorluğu'nun klasik sistemine uygun olarak "babasının ekmeğini yemesi için yetişti", yani babasının çalıştığı kuruma devam ederek mesleği öğrendi. Nezâretler öncesi dönemde defterhâne, divân-ı hümâyûn ve maliye kalemleri aynı zamanda kendi memurunu yetiştiren birer mektep durumundaydılar. Genellikle buralarda görev yapan kâtiplerin çocukları sekiz-on yaşılarında kaleme şâkird (çırak) adı altında alınarak, yetişmesi için kalemin kıdemli kâtiplerinden birisinin yanına verilirlerdi. Şâkirdler, usta kâtiplerden kitâbet, inşa, yazı çeşitleri, hesap ve defter usûllerini öğrenirlerdi.⁴ Şâkirdlere iyice ustalaşana kadar yazı yazdırılmaz, defter ve evrakları getirip götürme işler yaptırılırdı. Yazı yazabilecek seviyeye gelen şâkirde, yazdığı tezkirelerde ve çıkardığı kayıtlarda kullanılmak üzere bir mahlas

* Marmara Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü.

1 Birçok eserde paşanın 1110'da doğduğu zikredilir. Ancak Mehmed Râgîb'a 24 Safer 1142 (18 Eylül 1729)'de defter-i hakanî kâtiplik gediği tevcih olunurken tahminen otuz beş yaşında olduğu belirtilmektedir. Eğer bu tarihte yaşı tam otuz beş ise doğum tarihi 1107 (1695-1696) olacaktır (Bk. Tapu Kadastro Genel Müdürlüğü, Kuyud-ı Kadime Arşivi (=TKA), *Timar Ruznamçe Defteri* (=TRD), nr. 813, s. 71).

2 Râgîb Paşa'nın babasının ismi bazı eserlerde "Mehmed" bazılarda ise "Mustafa" olarak geçmektedir. Bk. *Râmîz ve Âdâb-Zurafâ'sı*, haz. Sadık Erdem, Ankara 1994, s. 111; *Hadikatü'l-Vüzerâ (ve zeyylleri)*, III, Freiburg 1969, s. 4; Mehmed Süreyya, *Sicill-i Osmâni*, II, İstanbul 1311, s. 358; Mesut Aydiner, bu konuya geniş bir şekilde ele alıp, baba adının Mehmed olduğu kanaatine varır (Bk. *Mehmed Râgîb Paşa*, Doktora Tezi, Mimar Sinan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul 2005, s. 11-12).

3 TKA, TRD, nr. 775, s. 167.

4 Topkapı Sarayı Müzesi Arşivi (=TSMA), nr. D. 3208/2; Başbakanlık Osmanlı Arşivi (=BOA), *Tahrir Defteri*, nr. 885, s. 14-30; O. Nuri Ergin, *Türk Maarif Tarihi*, I, İstanbul 1977, s. 63-66.

(rumuz) verilirdi Şevki Mehmed Efendi'nin oğlu Mehmed'in mahlesi ise "istikli, isteyen" manasındaki Râgîb oldu. Râgîb onun öğrenmeye olan isteğini gösteren bir mahlastı.⁵

Birçok diğer Osmanlı kurumunda olduğu gibi kâtiplik de genellikle babadan oğla geçen mesleklerdendi. Kaleme giren çocukların mesleği ögrendikten sonra, kâtip olurlardı. Ancak bunların çoğu kadrosuz olarak çalışır, timar veya mevacib gibi herhangi bir gelir tasarruf etmezlerdi. Geçimlerini büroda yaptıkları işler sırasında iş sahiplerinden aldıkları harçlarla sağlarken.⁶

Kâtipler yazdıkları berat tezkiresi ve defterlerden çıkardıkları kayıtlar için iş sahibinden belirli bir para alırlardı. Ayrıca alınan paranın kalan kısmı kisedar eliyle biriktirilirdi. "Orta akçası" adı verilen bu paradan kalemin masrafları görülür, kalanı büroda hizmet eden bütün kâtip ve şâkirdlere birkaç ayda bir kisedâr vasıtasyyla dağıtılırdı.⁷

İran Yollarında

Osmanlı İmparatorluğu, 1722'de Safevi hanedanındaki taht kargaşalarını fırsat bilerek İran'a savaş açtı. Bu yıllarda gediksiz, yani kadrosuz olarak, timar veya mevacib tasarruf etmeden defterhâne'de şâkird olarak hizmet eden Mehmed Râgîb, İran seferlerinin başlangıcından itibaren orduda kâtip olarak görevlendirildi.⁸ Râgîb, yıllarca defterhâne'de çalışmasına ve 25 yaşını geçmiş olmasına rağmen, bu yıllarda kadrosuz şâkirdi.⁹ Genellikle babalar, emekliye ayrılarak kadrolarını oğullarına bırakırlardı. Muhtemelen Râgîb'in babası bu yıllarda defterhâne kâtipliği yapmaya devam ediyordu¹⁰ veya Şevkî Efendi daha önce ölmüşse onun da kadrosu yoktu.

Seferde hizmet etmek devlet katında tayin ve terakkilerde dikkate alınan bir durumdu. Eğer kuvvetli bir hâmisi yoksa kâtip ve şâkirdler sefere gidip, orduda çalışarak gedik ve timar almaya çalışırlardı. Mehmed Râgîb da muhtemelen bu yüzden İran seferinde görev almıştı. Nitekim İran seferindeki çalışmaları neticesinde hem makam, hem de zeamet sahibi oldu.

Mehmed Râgîb, fethini müteakip Tiflis'in tahriri için görevlendirilen defterhâne kâtiblerinden biriydi. Ancak önce Tiflis valisi, ardından da İran cephesi seraskeri olan Ahmed Paşa, Mehmed Râgîb'i tahrir hizmetinde istihdâm etmeyip yanında kâtip olarak çalıştırıldı.¹¹ Mehmed Râgîb, daha sonra Ahmed Paşa'nın yerine tayin edilen Tebriz Seraskeri Köprülüzâde

⁵ Râgîb Paşa'nın öğrenme isteği ömrü boyunca sürmüştür (Bk. Norman Itkowitz, *Mehmed Raghib Pasha: The Making of an Ottoman Grand Vezir*, Doktora Tezi, Princeton Ün. 1959, s. 38).

⁶ Kâtiplerin büroda işi olanlardan fazla harç istemeleri sebebiyle yapılan şikayetlere rastlanır (Bk. BOA, Bâb-ı Asâfî, Defterhâne-i Âmire (=A. DFE), Dos. nr. 20/112; TSMA, nr. E. 7029/101).

⁷ BOA, *Mühimme Defteri*, nr. CLXIV, 83/345; Ahmed Refik, *Onikinci Asr-ı Hicrî'de İstanbul Hayatı* (1689-1785), İstanbul 1988, s. 204-205.

⁸ TKA, *TRD*, nr. 813, s. 110-112.

⁹ Devlet kadrolarının aşırı şîşmesi yüzünden daha önceki dönemlerde olduğu gibi XVIII. yüzyılda da kadro sayılarının sınırlanmasına gidilmiştir. 1713'ten sonra çıkan fermânlerde Defterhâne'deki timar tasarruf eden gedikli şâkird sayısı 15'dir (Bk. Erhan Afyoncu, *Osmanlı Devlet Teşkilatında Defterhâne-i Âmire (XVI-XVIII. Yüzyıllar)*, Doktora Tezi, Marmara Üniversitesi Türkîyat Araştırmaları Enstitüsü, İstanbul 1997 s. 115).

¹⁰ 1142 (1729) tarihli defterhâne kayıtlarında Şevki isimli bir kâtip görülmektedir. Mehmed Râgîb'in babası olma ihtimali vardır. (TKA, *TRD*, nr. 813, s. 71-75)..

¹¹ TKA, *TRD*, nr. 775, s. 167-168. Mehmed Râgîb'in 1134 (1722) de Ârifî Ahmed Paşa'nın Revan'da mektupçuluğunu yaptığı zikredilir (*Sicill-i Osmâni*, II, 358).

Abdullah Paşa'nın da yanında kâtiplik yaptı.¹² Mehmed Râgîb, inşa konusundaki kabiliyetinden dolayı vezirler tarafından vezirlerin mektupçuluğu görevinde istihdam edilmişti.

Gelir Peşinde Bir Ömür

Îran cephesinde kâtip olarak çalışırken, Bolu Sancağı'nın Yenice Köyü'nde 7.999 akçe timarı olan Mustafa oğlu Halil'in çocuksuz ölmesi üzerine, bu timarın kendisine verilmesi için Revan canibinde bulunan orduya arzuhal verdi. 5 Rebiülevvel 1137 (22 Kasım 1724)'de Îran seraskeri Ahmed Paşa, bu timarı Mehmed Râgîb'a tevcih etti. Ardından da timarını berat ettirmek için defterhâne-i âmireden 26 Rebiülevvel 1137 (13 Aralık 1724)'de tezkire aldı.¹³

Artık 7.999 akçelik bir timarı vardı. Ancak dönemindeki birçok timar ve zeamette olduğu gibi Râgîb'in da timarı "çürük ve bî-hasıl" idi. Yani vergi kalemleri dağıldığı için, timarın kâğıt üzerindeki geliri gerçekte mevcut değildi. Bu yüzden Mehmed Râgîb da birçok timar sahibinin yaptığı gibi mahlûl kalmış timarları takip edip, kendi dirliğine katmak için fırsat kollamaya başladı. Timar kayıtlarını tutan defterhânenin personeli olduğu için mahlûl timarları tespit etmede avantajlı bir konumda idi.

Gerede nâhiyesinde Emirşe (?) isimli köyde 6.500 akçe timarı olan Ebubekir memur olduğu Revân Kalesi muhafazasından firar etmiş, bu yüzden de timarı elinden alınmıştı. Mehmed Râgîb, "ordu-yı hümâyûn-ı nusret-makrûnda umûr-ı mühimme kitâbeti hizmetinde ve emekdâr" olduğunu söyleyerek, mahlûl timarın kendi dirliğine ilhakını talep etti. İsteği kabul edilerek mahlûl timar, 21 Receb 1037 (5 Nisan 1725)'de Serasker Ahmed Paşa tarafından kendisine verildi. 30 Receb 1137 (14 Nisan 1725)'de berat için defterhâneneden tezkiresini aldığında timarı 14.499 akçeye yükseltmişti.¹⁴

Ardından, Saruhan Sancağı'nın Timurcu Nahiyesi'nin Reis isimli köyündeki 12.500 akçelik mahlûl timarı, 13 Muharrem 1138 (21 Eylül 1725)'de Serasker Köprülüzâde Abdullah Paşa'nın tezkiresiyle, gedik ilhâkı şartıyla aldı.¹⁵ Artık timarı zeamete dönüşmüştü, 26.999 akçelik bir zeamet sahibi olmuştu. Ancak iki ayrı sancakta gediksiz bir kâtip tarafından timar tasarruf edilmesi kaidelere uygun olmadığından, Saruhan Sancağı'nda talep ettiği timar ileride kâtip gediği alması şartıyla verilmiştir.

Râgîb, artık zeamet sahibiydi. Bu arada şâkirdlikten kâtipliğe yükseldi.¹⁶ Fakat kâtipliği de daha önceki şâkirdliği gibi gediksizdi. Zeametinde ise umduğunu bulamamış, Saruhan Sancağı'nda aldığı timarın geliri de düşük çıkmıştı. 26.999 akçelik zeametinin "çürük ve bî-hâsil" olup, kitâbeti dediği ilhâkına tahammülü olmadığını, iki seneden beri Revân ve Tebriz seferlerinde ordu-yı hümâyûnda umûr-ı mühimme kitâbetiyle meşgul mahall ü merhamet ve şâyeste-i âtifet olduğunu" belirterek Kastamonu Sancağı'nın Karasu Köyü'nde 9.200 akçe timar tasarruf eden Hüseyin'in ölümünden dolayı mahlûl kalmış olan timarını istedi. Gediksiz iki ayrı sancakta timar tasarruf etmesi kaidelere uygun olmadığından, ileride mahlûl defter-i

¹² Paşa'nın yanında görevliken, timarının bulunduğu sancağı askeri ile cephede bulunmadı diye timarının elinden alınması için Vezir Abdullah Paşa'nın müracaatıyla, 19 Zilhicce 1137'de dirlik kaydına durumunu belirten şerh konulmuştur (Bk. TKA, TRD, nr. 775, s. 167-168).

¹³ TKA, TRD, nr. 775, s. 132.

¹⁴ TKA, TRD, nr. 775, s. 167-168.

¹⁵ TKA, TRD, nr. 775, s. 167-168.

¹⁶ 30 Receb 1137 (24 Nisan 1725) tarihli kayıtta "şâkird" iken, 23 Rebiülevvel 1138 (29 Aralık 1725)'de kâtip olarak gözükür. Bu tarihler arasında kâtipliğe yükselmiştir (Bk. TKA, TRD, nr. 775; nr. 783, s. 184-185).

hakanî kâtipliği gediği alması şartıyla 23 Rebiülevvel 1138 (29 Aralık 1725)'de isteği kabul edildi ve 36.199 akçeye yükselen zeametini berat ettirmesi için aynı gün defterhânededen tezkire verildi.¹⁷

Bir süre sonra Saruhan Sancağı'nda olan timarı başkasına verilmek üzere Bolu Sancağı'nda Kızılsu Köyü'ndeki 6.450 akçelik timarı Serasker Ali Paşa'nın 29 Safer 1139 (16 Ekim 1727) tarihli tezkiresiyle ilhâk eyledi.¹⁸ Saruhan'daki timarı da Serasker Ali Paşa'nın tezkiresiyle 15 Rebiülevvel 1139 (31 Ekim 1727)'de başkasına verildi.¹⁹

Mehmed Râgîb, birçok kâtibin yaptığı gibi zeametinin gelirini yükseltmek için her fırsati değerlendirdiriyordu. Bir süre sonra yine Tebriz canibinde olan orduya arzuhal verip, "Bolu'daki 30.155 akçelik zeametinin çürük ve bî-hâsil olduğunu, inâyet ricâ ettiğini, üç senedir Revân ve Tebriz bölgelerindeki orduda kâtiplik yaptığını" belirterek, Kastamonu Sancağı'nın Göl Nahiyesi'nin Göl Köyü'nde 6.099 akçe timar tasarruf eden Mahmud oğlu Mehmed'in kasr-ı yed ettiği timarı istedi. Bu timar için kendisine Anadolu Valisi ve Tebriz canibinde Abdizor Seraskeri Vezir Ali Paşa tarafından 12 Rebiülâhir 1139 (27 Aralık 1727) tarihli tahvil hükmü verildi. 36.254 akçeye yükselen zeametinin berat olması için 15 Rebiülâhir 1139 (30 Aralık 1727)'da defterhânededen tezkire aldı.²⁰

Bir taraftan İran cephesinde görev yaparken, diğer taraftan da gelirini artırmak için fırsatları değerlendirmeye devam ediyordu. "Bolu ve Kastamonu sancaklarındaki 36.254 akçelik zeametinin çürük ve bî-hâsil olduğunu, kendisinin de dört seneden beri Revân ve Tebriz cânibelerindeki ordu-yı hümâyûnda umûr-ı mühimme kitâbeti hidmedinde" olduğunu belirterek, Kastamonu Sancağı'nın Sinob Nahiyesi'nin Dane-i Pirinc Köyü'nde 2.400 akçelik timarı olan Abdullah; yine Sinob'da Kara Pınar Köyü'nde 5.000 akçelik timar tasarruf eden Mehmed; Taşköprü Nâhiyesi'nde Alam Köyü'nde 2.000 akçe timarı olan Hüseyin tasarruf belgelerini verip, bırakıkları için mahlûl hâle gelmiş olan timarların kendisine verilmesini istedi. İsteği kabul edildi, ancak aynı timarlar daha sonra başkalarına da tevcih edilmişti. Bunun üzerine defterhânedede timarların durumuyla ilgili yapılan uzun bir incelemeden sonra, kendi tevcih tarihi daha önce olduğu için Mehmed Râgîb bu timarları aldı. 45.654 akçeye yükselen zeametini berat ettirmesi için 16 Zilhicce 1139 (4 Ağustos 1727) tarihinde defterhânededen tezkire verildi.²¹

17 TKA, TRD, nr. 783, s. 184-185.

18 TKA, TRD, nr. 783, s. 184-185.

19 "Saruhan sancağında olan tîmâri rağbet etmediğinden Ali'ye verilmiştir" (Bk. TKA, TRD, nr. 783, s. 184-185).

20 TKA, TRD, nr. 783, s. 184; nr. 796, s. 218-220.

21 "...yedlerinde olan senedlerin verüp tîmârlarından hüsni-rizâlarıyla kasr-ı yed etmeleriyle ber-vech-i ilhâk kendidue verilmek bâbında inâyet ricâ etmeğin mûcebine tevcih olunmak için sene tis'a ve selâsin ve mi'e ve elf Zilhiccesinin on dördüncü gününden destür-ı mûkerrem hâlâ Tebriz Seraskeri Vezîr Ali Paşa tahvîl hükümü verilmekle tezkiresi ihrâc olunmak emr olunup defterhâne-i âmirede mahfûz olan rûznâmçe-i hümâyûna mûrâca'at olundukda Dane-i Pirinc nâm karye ve gayriden iki bin dört yüz akçe tîmâr berâtlâ Ahmed üzerinde olduğu arz olundukda Hemedan'a kimesneye gitmediğinden yüz kırk senesi Recepbin on ikinci günü târîhiyle mîralay Mehmed arzıyla Mehmed'e tevcih ve berâtlâ üzerinde ve Kara Pınar nâm karye ve gayriden beşbin akçe tîmâr İsmail veled-i Mehmed'in berâtlâ üzerinde iken bilâ-sâhib olduğundan yüz kırk senesi Zilkâ'desinin gurresi târîhiyle mîralay Mehmed arzıyla Mahmud'a tevcih ve berâtlâ olundukdan sonra Daday nâhiyesinde Erik Beli nâm karye ve gayriden on bin akçe tîmâra mutasarrif Abdurrahman veled-i Osman'in Erik Beli nâm karyeden iki bin akçesiyle yüz kırk bir târîhiyle mübâdele ve on üç bin akçelik üzre hâlâ berâtlâ mezbûr Abdurrahman veled-i Osman'in ve Alam nâm karye ve gayriden iki bin akçe tîmâr berâtlâ Hüseyin'in üzerinde iken ma'dûmî'l-cism olduğundan yüz kırk senesi Şevvâlinin yirmi sekizinci günü târîhiyle mîralay Mehmed arzıyla Halil'e tevcih ve berâtlâ üzerinde ve mûmâ-ileyh Mehmed Râgîb yüz kırk iki senesi Saferinin yirmi dördüncü günü târîhiyle defter-i hakanî kitâbeti gedüğü ilhâk ve berâtlâ üzerinde olanla arz olundukda tevcîhi târîhi mukaddem olmağa ref'lerinden mûcebine berâtlâ olunmak fermân buyurulmağın ber-mûcеб-i fermân-ı âlî zikr olunan dokuz bin dört yüz akçe tîmârlar mezkûrun

Taşra Bürokratlığı

Mehmed Râgîb'a, bu arada İran seferindeki hizmetleri sebebiyle 5 Cemâziyelevvel 1140 (19 Aralık 1727)'da talep ettiği Revan defterdarlığı verildi.²² Artık taşrada da olsa bürokrat olmuştu. Ancak bir süre sonra Revân eyaleti muhassıllık olunca, Revan defterdarlığı görevi kaldırıldı. Bunun üzerine Mehmed Râgîb defterdarlığı zamanındaki gelir giderlerin muhâsebesini görmek için İstanbul'a doğru yola çıktı. Fakat XVI. yüzyılın sonlarından itibaren Osmanlı timar sisteminde başlayan karışıklık bu yıllarda da devam ediyordu. Timarına göz diken bazı kişiler, gediği olmadan iki sancakta zeamet tasarruf etmesinin kanunlara aykırı olduğunu ilere sürerek, dirliğindeki kılıçları almaya çalışmışlardı. Mehmed Râgîb, başına gelecekleri bildiği için daha önce görevli olduğuna dair iki defa zeamet kaydına şerh düşürtmüşt, ama fayda etmemiştir. Timarını almaya çalışanlara karşı, harekete geçerek zeamet kaydına dokunulmaması için tekrar zeamet kaydına şerh düşürttü.²³

Klasik Osmanlı timar sisteminde en fazla dikkat edilen hususlardan birisi bir kişi üzerinde birden fazla kılıç timar toplanmamasıydı. İki kılıç timarın bir kişiye verilmemesi kanun idi. Ülkedeki timarlı arazilerde belirlenmiş kılıç timar sayısı, o bölgelerden toplanacak asker miktarını gösterirdi. Kılıç timar sayısının azalması sefere katılacak timarlı sipahi sayısının da azalması neticesini verirdi. Bu da Osmanlı ordusunun muhârebe gücüne olumsuz etkilenmesi demekti. Bu yüzden bir kişide birden fazla kılıç timar bulunmazdı.²⁴ Eğer bir kişi defterhâne farkına varmadan birden fazla kılıç timarı berat ettirirse, anlaşıldığı zaman kendi kılıç timarının dışındaki diğer kılıç timarlar kaydından çıkarılırdı. Fakat yeni tahrirlerin yapılmaması sonucu, XVII. yüzyılın ikinci yarısından itibaren timarların gelirlerinin oldukça azalması sebebiyle, bir kısım timarlılar iki-üç kılıç birden tasarruf etmeye başlamışlardır. Bu yüzden durumu uygun görülen timar sahiplerinin fazla olan kılıç timarlarının kılıçlığı ortadan kaldırılmış, tahrir defterlerindeki yeri hisse olarak (*hisce an-timar*) nişancı tarafından tashih edilirdi.²⁵

Gedikli kâtipler birden fazla kılıç timar tasarruf edebilirlerdi. Zaten Râgîb'a verilen bu tür timarlar da gedik ilhak etmesi şartıyla verilmişti. Ancak kurumlardaki gedikler, yani kadrolar belirli sayılarla dondurulmuştu. Defterhâne-i Âmire kâtipliğinin 15, Divân-ı hümâyûn kâtipliğinin gedik sayısı da 40'tı. Bir kâtibin kadroya geçmesi için gedik tasarruf edenlerin ölümesi veya herhangi bir sebeple gediğini terk etmesi gerekiyordu. Mehmed Râgîb böyle bir fırsatı 1142 yılının başlarında (1729 Sonbaharı) yakaladı.

Abdullah ve Mehmed ve Hüseyin kasr-ı yedlerinden ve mezbûrûn Mehmed ve Abdurrahman veled-i Osman ve Halil'in ref'lerinden elinde olanıyla birikdirilüp cümle ze'âmeti kırk beş bin altı yüz elli dört akçelik üzere mümâileyeh Mehmed Râgîb zîde kadruhuya ber-vech-i ilhâk tevcîh olunup berât-ı âlîşân için tezkire verildi. Tahrîf en 16 şehr-i Zilhiccetü's-şerîfe sene tis'a ve selâsîn ve mi'e ve elf. Bâ-tezkire-i Vezîr Ali Paşa" (Bk. TKA, TRD, nr. 813, s. 75-77).

²² TKA, TRD, nr. 796, s. 218-220; Fahameddin Başar, *Osmâniyye Eyâlet Tevcihâtı (1717- 1730)*, Ankara 1997, s. 270.

²³ "ba' zi ashâb-ı a'râz gediksiz iki sancakda ze'âmet hilâf-ı kanûndur deyû mukaddemâ sadır olan iki küt'a emr-i âlî mücebince verilen şerhlerine muğayir sanâğınn biri tefrîk murâd etmeleriyle Âsîtâne'ye gelüp ve hesâbin ve mahlûl gedük ze'âmet emri ... degein iki sancakda ze'âmet hilâfdır ve bayrağı altında mevcûd değildir deyû ... ze'âmetine zarar gelmemek için ... mahlûl ... arzihâl zuhûr eder ise ... min-ba'd der-kenâr olunmamak üzere bâ-fermân-ı âlî şerh verildi. 29 ş sene 41" (Bk. TKA, TRD, nr. 796, s. 218-220).

²⁴ Kılıç timar hakkında detaylı bilgi için bk. Douglas Howard, *The Ottoman Timar System and Its Transformation, 1563-1566*, Doktora Tezi, Indiana Un. 1987, s. 146-151.

²⁵ Erhan Afyoncu, *Osmâniyye Devlet Teşkilatında Defterhâne-i Âmire*, s. 40-41.

Niğbolu Sancağı'nın Hacı Salihler Köyü'nde 7.624 akçe zemete mutasarrif defter-i hakani kâtiblerinden Abdulkadir'in ölümü üzerine, zemetini Mustafa isimli biri almış, ancak gediği mahlûl kalmıştı. Bu sırada Râgîb otuz beş yaşında idi. Hemen müracaat ederek gediği istedi. Onun "kâtibzâde ve kalem ehli" olduğunu belirten Defter Emini Abdullah Efendi, gediği almasının uygun olduğunu Divân-ı hümâyûn'a hitaben yazdığı yazda belirtti. Mehmed Râgîb, gediğe geçmek için belirlenmiş olan harcı hazine-i âmireye ödeyince, 24 Safer 1142 (18 Eylül 1729)'de Reisülküttâp Mehmed Efendi tarafından kâtiplik ruusu verildi. Gediğini 36.254 akçelik zemeti beratına işletmek için bir süre sonra müracaat etti ve 1 Rebiülevvâl 1142 (24 Eylül 1729)'de berat için tezkire verildi.²⁶ Artık gedikli defter-i hakanî kâtibiydi. Böylece hayatının sonuna kadar memuriyet hayatını garantiye aldığı gibi, ölümünden sonra çocukları için de iş hazırladı.

Zemet geliri 45.654 akçeye ulaşmıştı. Oldukça yüksek sayılabilecek bir zemet sahibiydi, ancak zemeti sekiz kılıç timardan oluşuyordu. Yaşayacağı muhtemel problemleri ortadan kaldırmak için zemetinin baş kalemi olan Yenice Köyü'ndeki beş bin akçelik kılıçının dışındaki yedi adet kılıçlarının "mahallerinin hisse an-timar" olması için nişancı tarafından icmal defterlerindeki kayıtlarının düzeltilmesini talep etti. Kayıtları tashih olunup suret-i icmâli, yani defterin yeni durumunu gösteren vesikayı alınca, düzeltilen timarların tekrar kendisine tevcihi için emir çıktı ve "ber-mûcib-i tashîh-i icmâl müceddededen berât" etmek için 25 Şaban 1142 (15 Mart 1730)'de defterhânededen tezkire aldı.²⁷

Osmâni bürokrasisi incelendiğinde başladığı görevlerden bir adım ileriye gidemeyen, yüzlerce kişiye rastlanır. Bir kaleme şâkird olarak girip, gediğe geçmeden gediksiz şâkird olarak hayatını tamamlayan birçok memur vardı. Birçok Osmâni bürosunda olduğu gibi defterhâne-i âmirede de çalışan personelin sayısının oldukça artması, şâkirdlerin birçoğunun kâtipliğe yükselmesini engellemiştir. Defterhâne'de 30 yıl, hatta 50 yıla yakın hizmet edip, kâtip olamadan şâkirdlikten mütekaid olanlara rastlanılmaktadır.²⁸ Ancak Mehmed Râgîb hem yetenekli, hem de çalışkan birisiydi. Becerikliliği ve çalışkanlığı sayesinde kademe kademe yükseliyordu.

Merkez Bürokratlığına İlk Adım

1730 ilkbaharında yeni fethedilen Hemedân Eyaleti'ndeki zemet ve timarların dağıtımını içinde görevlendirildi. Ayrıca Hemedan seraskeri Vezir Ahmed Paşa'nın maiyetinde reisülküttap ve defter emini vekilliği yapıyordu.²⁹

Bağdad muhafizi Vezir Ahmed Paşa'nın maiyetinde reisülküttâb vekili ve Bağdad hazine defterdarlığı³⁰ yapmaya başladı. Bu arada "süvari mukabeleciliği" payesiyle hacegân olmuştu.³¹ XVIII. yüzyıldan itibaren adayların direkt olarak tayin olacakları boş bir görev yok-

26 TKA, TRD, nr. 813, s. 71-73.

27 TKA, TRD, nr. 813, s. 110-112.

28 Erhan Afyoncu, *Osmâni Devlet Teşkilatında Defterhâne-i Âmire*, 118-120.

29 Bu görevlere tam getiriliş tarihi belli değildir. Ancak Mehmed Râgîb'in talebi üzerine, yanında çalışan defterhâne kâtiplerinden Elhâc Halil Madeh (Madîh?) ile birlikte bu hizmetleri görürken timarlarına dokunulmaması için 20 Şevval 1142 (8 Mayıs 1730)'de kayıtlarına şerh verilmiştir. (Bk. BOA, Cevdet-Timar, nr. 1395; TKA, TRD, nr. 813, s. 110-112).

30 29 Şevval 1143 (9 Mart 1731) ve 7 Zilhicce 1143 (13 Haziran 1731) tarihli kayıtlarda reisülküttap vekili ve Bağdad defterdarı olarak görülmektedir (TKA, TRD, nr. 813, s. 110-112, 405-407).

31 *Sicil-i Osmâni*, II, 358; Mesut Aydiner, *Aynı tez*, s. 58. Râgîb Paşa'nın 1141 veya 1142 (1729-1730)'de İran cephesinden İstanbul'a gelerek cizye muhasebecisi olduğu söylenilir (*Sicil-i Osmâni*, II, 358; Mesut Aydiner, *Aynı tez*, s. 49-50). Eğer bu doğrusa paşa cizye muhasebeciliğiyle hacegânlığı adım atmıştır. Ancak 7 Şevvâl 1139-5

sa hacegânlik paye olarak veriliirdi. Bürokratlığı paye olarak da olsa almıştı, ancak bu arada zeametinin hisselerini elinden almak için çalışanlar olmuştu.³²

Bu yıllarda, İran cephesinde yanında otuz-kırk nefer dırıksız adamı da vardı. Adamlarıyla birlikte muharebelere katılıyordu. Bağdad cânibinde reisülküttâb vekili ve Bağdad hazinesi defterdarlığı yaparken Maraş Sancağı'na kayıtlı Millü cemaatinden 10.500 akçe timarı olan Seyyid Mehmed'in, Maraş Eyaleti'nin askerleriyle birlikte Bağdad cânibine sefere gitmediğinden dolayı mahlûl olan timarını almak için müracaat etti. Bu timar Maraş Eyaleti timâr tezkirecisi iken alaybeyi olan Ebubekir'in ilâmiyla 21 Şevvâl 1143 (29 Nisan 1731)'te Bağdad vâlisi ve Nahcivân seraskeri Vezir Ahmed Paşa tarafından kendisine tevcih olundu. 56.154 akçe olan zeametini berat etmek için 7 Zilhicce 1143 (13 Haziran 1731)'te defterhânededen tezkire aldı.

Ancak Seyyid Mehmed eski Rakka vâlisi olup, daha sonra Sivas vâlisi olan Vezir Elhâc Hüseyin Paşa'nın kapıcılar kethüdâlılığı hizmetinde bulunmaktaydı ve efendisi Rakka Eyâleti'ne mutasarrif iken 1143 (1730-1731) senesine mahsub Birecik mütesellimliği ile iskele emâneti uhdesine verilmiş, ayrıca Bağdad tarafına Birecik İskelesi'nden top, cephane ve diğer mühimmatların nakli ve gemi inşası fermân buyurulmuştu. Ordu, Bağdad tarafına gittiğinde, eyâlet askeriyle iki nefer cebelü göndermiş ve görevini yaparken timarına zarar gelmemesi için kaydına şerh düşülmüşü isteyen bir arzîhal sunmuştı. Fakat bu sırada henüz kaydına şerh verilmemişken, Mehmed Râgîb, Seyyid Mehmed için "bayrağı altında nâ-mevcûd ve târik-i hidmetdir" diye Hemedan Seraskeri Vezir Ahmed Paşa tarafından zeametine ilhaken tezkire almış ve ardından da İstanbul'dan berat ettirmiştir.

Seyyid Mehmed Birecik'te görev yapmış, iki cebelisi de Kirmanşah ve Hemedan'ın fethi ile Şâh Muharebesi'nde bulunmuşlardı. Bunun üzerine Mehmed Râgîb'a, Bağdad Seraskeri tarafından zeametine "mahsûldâr" yani geliri olan bir timar verilmesi emredilerek, timar 3 Rebiülâhir 1145 (23 Eylül 1732)'de geri Seyyid Mehmed'e verildi.³³

Fakat Râgîb Efendi'nin bu timarı bırakmaya hiç ihtiyacı yoktu. Bağdad Muhabizi Vezir Ahmed Paşa, İstanbul'a durumu anlatan bir yazı yazdı: Seyyid Mehmed, Maraş Eyaleti'nin timarlı sipahileriyle birlikte Zilkade 1142 (Mayıs 1730)'de verilen emir gereğince Bağdad cânibine memur iken gelmeyip, sancağı askeriyle görevli olduğu Hemedan Seferi ile Şâh Muharebesi'ne katılmamıştı. Bu yüzden de timarı mahlûlden Mehmed Râgîb'a verilmiştir. Mehmed Râgîb beratla bu timarı tasarruf ederken, Bağdad defterdarlığı yapıyordu. Bu arada yaklaşık yedi ay süren Nadir Şâh'ın Bağdad kuşatmasına masraflarını kendisinin çektiği tüfekli

Receb 1141 (28 Mayıs 1727-4 Şubat 1729) tarihleri arasında sabık Sipah Kâtibi Mehmed Beyefendi, 5 Receb 1141-21 Rebiülevvel 1143 (4 Şubat 1729-4 Ekim 1730) tarihleri arasında ise cizye muhâsebeciliğini Elhâc Halil Efendi yapmaktadır (BK. BOA, Bâb-ı Asâfi, Ruus Kalemi (=A.RSK), nr. 1571, s. 15). Mehmed Râgîb'in timar kayıtlarında da bu durumdan bahsedilmemektedir. Bu, eğer Mehmed Râgîb'in daha sonraki cizye muhâsebeciliğiyle karıştırılmışsa bu görevin payesini almış olabilir.

³² "... Revân seferlerinin ibtidâ-yı vuku'undan berü Tiflis ve Revân câniblerinde gâh tahrîr-i memleket ve gâh defter emâneti ve riyâset ve gâh defterdarlık hidmetlerinde ve umûr-ı mühimme tahrîfrinde müstahdem ve ze'âmeti dahi bî-hâsil ve yedi-sekiz seneden berü vä'ki' olan seferlerde otuz neferden mütecâvîz etbâ'ıyla mevcûd olup bir vechile dahl olunmak icâb etmez iken yedi-sekiz ay mikdâri mütevveffâ Mehmed Kethüdâ'nın hidmetinde olduğu hasebiyle ba'zı ashâb-ı a'râz hilâf-ı inhâ ze'âmeti hisselerin tefrîk sadedinde olup gadr murâd etmeleriyle yanında hidmetde oldukça ze'âmet ve gedigüne ve hasmı zuhûrunda mûrâfa'a olmadıkça ze'âmeti der-kenâr olmayup kaydı bozulmamak üzere vezîr-i müşârûn-ileyh arz etmeğin mücebinecâb bâ-emr-i âlî kaydına şerh verildi. Fî 29 Şevvâl sene 143" (Bk. TKA, TRD, nr. 813, s. 110-112).

³³ TKA, TRD, nr. 858, s. 203-205.

elli adamiyla katılmıştı.³⁴ Mehmed Râgîb, kuşatma sırasında görüşmelerde karşı tarafı oyalayarak zaferin kazanılmasında önemli rol oynamıştı.³⁵

Daha sonra Seyyid Mehmed emekli olacak idim diyerek sahte arzla, timarını Râgîb'tan geri aldırip, berat etmişti. Ancak bir yerde görevliliye veya cebeli göndermişse seferde mevcut değil diye timârına dokunulmaması için İstanbul'dan kaydına veya serasker tarafından cebe defterine şerh verdirmesi kanun idi ve Seyyid Mehmed bunu yaptırmamıştı. Bu yüzden Ahmed Paşa timarın Mehmed Râgîb'a tevcihinin kanunlara uygun olduğunu, hasmı Seyyid Mehmed'in timarda ibkasının kanunlara aykırı olduğunu belirtti. Durumu inceleyen Reisülküttâb İsmail Efendi de bu yönde görüş bildirdi. Bunun üzerine defterhânedede incelemenin sonucunda, timar Seyyid Mehmed'den tekrar alınıp Mehmed Râgîb'a 18 Rebiü'lâhir 1146 (29 Ağustos 1733) tarihiyle hükm-i şerife verildi. Râgîb Efendi de 56.154 akçe zeametini berat ettirmek için 27 Rebiü'lâhir 1146 (7 Eylül 1733)'da tezkire aldı.³⁶

Bürokraside Adım Adım Yükseliş

Yillardır İran cephesinde bulunan Mehmed Râgîb, 2 Zilkade 1146 (6 Nisan 1734)'da Bağdad defterdarlığından maliye tezkireciliğine tayin edilerek, İstanbul'a geldi. Artık fiili olarak haceğân sınıfına girmiştir. Bu görevi 20 Şevval 1147 (5 Mart 1735)'ye kadar sürdürdü.³⁷ Kısa bir süre sonra tekrar İran yollarına düştü. Anadolu Valisi ve Şark Seraskeri Ahmed Paşa'nın maiyetinde ordu defterdarlığına getirildi.³⁸ Ordu defterdarı iken 7 Rebiü'lâhir 1148 (27 Ağustos 1735)'de, 1 Receb 1148 (17 Aralık 1735)'den itibaren göreve başlamak üzere Cizye (Harâc) muhasebeciliğine tayin edildi.³⁹

Bürokrasi de ilerlerken gelirlerini artırmayı da sürdürdü. Zeametinin gelirsiz olduğu gereçesiyle 3 Rebiü'lâhir 1148 (24 Temmuz 1735)'de Hüdâvendigâr Sancağı'nın İnegöl Nahiyesi'nin Kayı Köyü'nde 14.179 akçelik timarı, emekli olarak tasarruf eden Dervîş Mehmed'in ölümüyle mahlûlünden kendisine tevcih edilmesini istedî. 3 Rebiü'lâhir 1148 (26 Temmuz 1735)'de bu timarın tevcihiyle 70.633 akçeye ulaşan zeameti berat ettirmek için, aynı gün defterhânededen tezkire aldı.

1736 Temmuz'unda İstanbul'da Nadir Şâh tarafından gönderilen elçilerle müzakerelere katıldı.⁴⁰ Bu müzakerelerdeki rolü onun sadaret mektupçuluğu olmasını sağladı. 2 Ramazan 1149 (4 Ocak 1737)'de yılının başında Bâbîâli'nin önde gelen memuriyetlerinden mektubî-i

³⁴ "elli nefer tüfenk-endâz etbâ'ıyla leyl ü nehâr kal'a-i Bağdad muhâfazası ve â'dâ-yı dîn mürâfa'sında bezl-i makdûr edüp ze'âmet-i mezbûre denli eyyâm-i devlet pâdişâhânedede hâl ü şânnâna münâsib rütbe-i sâmiye ile kâmyâb olacaklardan iken" (Bk. TKA, TRD, nr. 858, s. 203-205).

³⁵ Mesut Aydiner, *Aynı tez*, s. 66-72.

³⁶ TKA, TRD, nr. 858, s. 203-205.

³⁷ BOA, A.RSK, nr. 1571, s. 21; BOA, Kâmil Képeci, nr. 261/6, s. 4.

³⁸ "Cizye muhâsebeciliği işbu sene Receb'i gurresinden zabit etmek üzre sâbika mâliye tezkirecisi ve bu defa orduya defterdar nasb olunan Mehmed Râgîb Efendi'ye tevcih olundu. 7 Rebiü'lâhir sene 1148 (Bk. BOA, A.RSK, nr. 1571, s. 15); "Hâlâ cizye muhâsebecisi olup Anadolu Vâlisi ve Şark seraskeri Vezîr Ahmed Paşa'nın ma'iyetinde ordu-yı hümâyûn defterdarı hidmetine me'mûr olmağla hidmetde oldukça ze'âmetine zarar gelmemek üzere kaydına şerh verilmiştir. 14 Rebiü'lâhir sene 1148" (TKA, TRD, nr. 878, s. 218-219).

³⁹ BOA, A.RSK, nr. 1571, s. 15.

⁴⁰ Koca Râgîb Mehmed Paşa, *Tâhrik ve Tevfik-Osmanlı-İran Diplomatik Münasebetleri'nde Mezhep Tartışmaları*, haz. Ahmet Zeki İzgöer, İstanbul 2003; Mesut Aydiner, *Aynı tez*, s. 88-92; Bekir Sıtkı Baykal, "Râgîb Paşa", *İslâm Ansiklopedisi*, IX, 594-595; Baykal, Cizye muhâsebeciliği görevini 1736'daki müzakereler sırasında aldığı belirtir. Ancak yukarıda gösterildiği gibi bu görevde tayin tarihi daha eskidir.

sadr-ı âlî oldu.⁴¹ Bu göreviyle birlikte 4 Ocak 1737'da maden mukataacılığı memuriyeti de verildi.⁴² Maden mukataacılığı, bu dönemde mektupçulara ek olarak verilen bir memuriyetti.

Yıllarca İran cephesinde müzâkerelere katılan Mehmed Râgib'in yeni görev yeri Batı'ydı. 1736'da patlak veren Osmanlı-Avusturya-Rus Savaşı sırasında Avusturya ve Rusya ile yapılacak görüşmelere gönderilen heyetin içerisinde yer aldı.⁴³ Belgrad Seferi ve 1739'daki Belgrad Antlaşması'nda önemli rol oynadı.⁴⁴ Her geçen gün kendisini biraz daha ispat ediyordu.

Bu arada mektupçuluk gibi üst düzey bir görevde gelince geliri de oldukça artmıştı. Bu yüzden zeametini çevresindeki adamlarına dağıtmaya başladı. Hûdâvendigâr Sancağı'nın Akyazı Nahiyesi'nin Derzi Köyü'nde 13.524 akçe timarı elindeki belgesini vererek 13 Zilhicce 1149 (14 Nisan 1737)'de defter-i hakanî şâkirdlerinden Elhâc Ali Madeh'e (?) devretti.⁴⁵ Zeameti 63.202 akçeye düşmüştü.

Bir taraftan etrafındaki adamlarına timarlarından hisse verirken, bir taraftan da yeni timarlar alıyordu. Üst düzey bir görevde olduğu için istediği timarı alması kolaydı. Üst düzey bürokratlar kendileri için düşük gelirli de olsa, böyle timarları ya ilerde çocuklarına bırakmak veya maiyetindeki adamlarına dağıtmak için alırlardı.

Ankara Sancağı'nın Çubuk Nahiyesi'nin Samdos (?) isimli Köyü'ndeki 10 bin akçelik timarı 4 Cemâziyelâhir 1151 (20 Ağustos 1738)'de, Kütahya Sancağı'nın Şeyhli Nahiyesi'nde 9.565 akçe timarı 15 Cemâziyelâhir 1151 (30 Eylül 1738)'de zeametine ilhak etti.⁴⁶ Toplam 83.067 akçeye ulaşan zeameti yedi kılıç olmuştu. 22 Şaban 1151 (5 Aralık 1738) tarihli emirle altısının kılıçlık kaydını bozdurup, hisse yaptırttı.⁴⁷ Zeametinin Kastamonu Sancağı'nın Karasu Köyü'ndeki 24.399 akçelik kısmını Müteferrika Ali'ye 25 Zilhicce 1151 (5 Nisan 1739)'de devretti.⁴⁸

41 BOA, A.RSK, nr. 1571, s. 16; nr. 1572, s. 75; Mesut Aydiner, *Aynı tez*, s. 96-102. Mehmed Râgib'in mektupçu olması 1737 Nisan'ı olarak gösterilir (Bk. Bekir Sıtkı Baykal, *Aynı madde*, s. 595). Ancak bu yanlıştır. 1737 Ocak'ından itibaren vesikalarda mektupçu olarak geçer.

42 "Mukata'acılık-ı Maden, Sâbika cizye muhâsebecisi ve hâlâ mektûbî-i sadr-ı âlî Râgib Mehmed Efendi'ye verilmişdir. 2 Ramazan sene 1149" (Bk. BOA, A.RSK, nr. 1571, s. 16; nr. 1572, s. 75). 28 Şaban 1150 (21 Aralık 1737), 5 Şevvâl 1150 (26 Ocak 1738) ve 17 Şevvâl 1152 (17 Ocak 1740) tarihlerinde mukataacılık görevinde ibka edildi (Bk. BOA, A.RSK, nr. 1571, s. 16; nr. 1572, s. 75).

43 26 Zilkade 1149 (28 Mart 1737)'da sadaret mektubucusu olarak Avusturya hükümdarının mektubıyla ordudan İstanbul'a gelip, 30 Mart'ta kaymakam paşanın sarayıında yapılan mesverete katıldı. 5 Zilhicce (7 Nisan)'de Avusturya'ya verilecek cevabı alıp geri döndü (Bk. Ahmed bin Mahmud, *Tarih*, Berlin, Preussische Staatsbibliothek, Orientalische Abteilung, nr. 1209, vr. 335b-337a).

44 Mesut Aydiner, *Aynı tez*, s. 110-124; Bekir Sıtkı Baykal, *Aynı madde*, s. 595. Bu seferle ilgili Râgib Paşa'nın yazdığı eser için bk. Fatma Çiğdem Uzun, *Belgrad Hakkında Ragip Paşa'ya Ait Bir Risale: Fethiyye-i Belgrad* (1739), Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Sakarya 2000.

45 TKA, TRD, nr. 878, s. 218-219; nr. 882, s. 31-33.

46 TKA, TRD, nr. 882, s. 31-33.

47 "Kîdvetü'l-emâcid ve'l-ekârim kâtib Mehmed Râgib mektûbî-i sadr-ı âlî dâme mecdîhu südde-i sa'âdeti gelüp Hûdâvendigâr ve Kastamonu ve Maraş ve Ankara ve Kütâhya sancaklarında İnegöl ve gayri nâhiyelerde Kayı nâm karye ve gayriden [seksten] üç bin altmış yedi akçe ze'âmete berât ve defter-i hakanî kitâbeti gedüğü ilhâkıyla mutasarrif ve ze'âmet-i mezbûr fi'l-asl icmâlli ze'âmetlerden olmayup yüz ve yüz altnış guruş hâsilli yedi aded kılıçlardan müctemi' olmağla eğer her bir kılıcı ile başka âdemîn sefer vermeğe tahammülü olmayup lâkin seferler bertaraf oldukça mücerred me'kel edinmek dâ'iyesi ile kılıç tasarrufu hilâf- kanûndur deyî müdâheleden hâlf olunmayacağı melhûz olmağla Ankara sancığında Çubuk nahiyesinde Sarucalar nâm karye ve gayriden on bin akçe bir kılıcından mâ'adâ Hûdâvendigâr ve Kütâhya sancaklarında olan altı aded kılıçlarının mahalleri hisse an-tîmâr olmak için defter-i icmâli getürüp... ". (Bk. TKA, TRD, nr. 864, s. 161-164).

48 TKA, TRD, nr. 864, s. 161-164.

Kalemiyeden Seyfiyeye

Sadaret mektubçuluğu bürokrasideki en üst makamlara ulaşmak için önemli bir basamaktı. Genellikle reisülküttaplığa sadaret mektupçuluğundan tayinler yapılmıştı.⁴⁹ Bu yüzden 2 Ramazan 1149 (4 Ocak 1737)'de sadaret mektupçusu olduğunda bürokraside en üst makamlara çıkmak için öünü açılmıştı. Avusturya cephesindeki görüşmelerdeki performansı Mehmed Râgîb'i iyice parlatmıştı. Nitekim "mektupçuluğa riyâset kadar kadr ü şân verdiği söylenir."⁵⁰

Bu sırada İstanbul'daki kıtlık ve yangınlara küçük çaplı bir isyan da eklenince İvaz Mehmed Paşa'nın sadaretten alınıp, yerine 25 Rebiülevvel 1153 (22 Haziran 1740)'de Nişancı Ahmed Paşa getirildi.⁵¹ Yeni sadrazam da bir süre sonra Tavukçubaşı Mustafa Efendi yerine Mehmed Râgîb Efendi'yi 19 Zilkade 1153 (2 Şubat 1741)'de Osmanlı bürokrasisinin o dönemdeki en büyük üç görevinden birisi olan reisülküttaplığa tayin edildi.⁵²

Resiulküttap iken 58.368 akçelik zeametinin Çubuk Nahiyesi'nin Sarucalar Köyü'ndeki 10 bin akçelik kılıç timarını, Saruhan ve Aydın sancaklarında Gördük 20 bin akçe zeameti olan Mustafa Bey'in zeameti kalemlerinden Köseler Köyü'ndeki 5 bin akçesini değiştirdi (ber-vech-i mübâdele). Bu değişim için 29 Rebiülevvel 1155 (3 Haziran 1742)'de hûkm-i şerif verildi. Reisülküttap Mehmed Râgîb 53.368 akçelik zeametini berat etmek için 2 Rebiülâhir 1155 (6 Haziran 1742)'de defterhânededen tezkire aldı.⁵³

Üç yıl üç ay süren başarılı reisülküttaplığı ona vezirlik ve valiliğin yolunu açtı. 11 Rebiülevvel 1157 (24 Nisan 1744)'de vezaret verilerek üç tuğla Mısır valisi oldu.⁵⁴ Mehmed Râgîb Paşa, vezir olunca yillardır topladığı zeametini başkalarına devretti. Zeametinin Hüdâvendigâr Sancağı'nın İnegöl Nahiyesi'nin Kayı Köyü'ndeki 28.003 akçelik kısmını Abdi'ye; Kütahya ve Maraş sancaklarında olan 20.365 akçesi hafidi Hasan'a⁵⁵ ve Saruhan Sancağı'nda olan 5 bin akçelik kısmını da Salih'e 11 Rebiülevvel 1157 (24 Nisan 1744)'de verdi.⁵⁶

Mehmed Râgîb, artık kalemiyeden seyfiyeye geçmişti ve bu onun gibi kabiliyetli bir devlet adamı için sadrazamlığa giden yolun başlangıcıydı. Mısır'dan sonra bir müddet nişancılık bulundu. Ardından Aydın, Rakka, Halep ve Şam valilikleri⁵⁷ yaptıktan sonra Ocak 1757'de sadrazam oldu.

⁴⁹ Recep Ahîshâli, *Osmanlı Devlet Teşkilatında Reisülküttâblık (XVIII. Yüzyıl)*, İstanbul 2001, s. 26-28; Norman Itkowitz, *Aynı tez*, s. 89-90.

⁵⁰ Mesut Aydiner, *Aynı tez*, s. 129.

⁵¹ Mesut Aydiner, *Aynı tez*, s.

⁵² Ahmed bin Mahmud, *Tarih*, vr. 342b; *Tarih-i Sâmî ve Şâkir ve Subhi*, İstanbul 1198, vr. 186b.

⁵³ TKA, *TRD*, nr. 928, s. 118-119.

⁵⁴ BOA, A.RSK, nr. 1578, s. 4; Recep Ahîshâli, *Aynı eser*, s. 41. Râgîb Paşa, Mısır valisiken 18 Zilhicce 1158 (1 Ocak 1746)'de İstanbul'a gelen İran elçisi paşanın Yenikapı yakınındaki sarayında ağırlanmıştır (Bk. Ahmed bin Mahmud, *Tarih*, vr. 352a).

⁵⁵ Koca Râgîb Paşa'nın Nâile ve Lebîbe isimli iki kızı vardı (*Sicill-i Osmâni*, II, 358). Hasan, paşanın iki kızından birinin oğlu olabilir.

⁵⁶ TKA, *TRD*, nr. 928, s. 118-119.

⁵⁷ BOA, Bâb-ı Asâfî, Nişan Kalemi (=A.NŞT), nr. 1306, s.2; BOA, *Tâhvîl Defterleri*, nr. 16, s. 98, 103; Mesut Aydiner, *Aynı tez*.